

Teizm, Ateizm ve Rasyonalite*

Alvin PLANTINGA

Çev. Ferhat AKDEMİR**

Tanrı şeklinde kişisel bir varlığın mevcut olduğu inancına yönelik ateolojik itirazlar çok farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, teizmin bir şekilde tutarsız olduğu, kötülüğün var oluşu ile çeliştiği, delillerin desteklemediği hatta belki de çürüttüğü bir varsayım olduğu, doğruluğuna modern bilimin kuşku düşürmüş olduğu yönünde ve benzeri şekilde itirazlar vardır. Diğer itiraz sahipleri ise, teizmin tutarsız, yanlış ya da büyük olasılıkla yanlış olduğunu değil (ne de olsa, bu tür bir yargıda bulunabilmek için pek az inandırıcı iddia bulunmaktadır) Tanrı'ya inanmanın, bu inancın doğru olduğu ortaya çıkacak olsa bile, *makul olmadığını* (unreasonable) ya da *akıl dışı* (irrational) olduğunu iddia ederler. İşte tam da burada karşımıza, teistik inanca yönelik delilci (evidentialist) itiraz ana mesele olarak çıkmaktadır. İtiraz, tümdengelimli, tümevarımlı ya da ters tümdengelimli (*abductive*) olsun hiçbir teistik savın başarılı olmadığı; bu nedenle de Tanrı inancının, en iyi söyleyişle, yetersiz kanıtı dayandığı şeklindedir. Bu münasebetle, Tanrı olarak nitelendirilen kişisel bir varlığın mevcudiyetine inanç, entelektüel açıdan doğru olmayan, bir şekilde mantık ve mâkûliyet dışı bir inançtır. Her hangi bir delili olmaksızın, dünya üzerinde çift sayıda ördek bulunduğuna inanan bir kimse akla ve mantığa aykırı olarak inanıyor demektir; aynı durum Tanrı'ya delilsiz inanan kim-

* Bu makale, yazarın, <http://www.leaderu.com/truth/3truth02.html> adresinde yayınlanan (02/10/2009) "Theism, Atheism and Rationality" isimli makalesinin Türkçe çevirisidir.

**Yrd. Doc. Dr. Sinop Üniversitesi, fakdemir@sinop.edu.tr.

se için de geçerlidir. Bu yaklaşıma göre, Tanrı inancını kabul eden fakat herhangi bir delili olmayan kimse, entelektüel açıdan konuşacak olursak, akli başında (up to snuff) değildir. Antony Flew, Brand Blanshard ve Michael Scriven bu itirazı dillendirenler arasındadır. Bu kişilerden daha etkili olansa mevcut muazzam sözlü gelenektir: Teizme yönelik bu itirazın, ülkenin hemen hemen bütün belli başlı üniversitelerinin kampüslerinde bir şayia olarak yayılmış bulunduğu görülebilir. Söz konusu itiraz, ölümünden sonra Tanrı'nın huzuruna çıkartıldığında ve niçin inanmadığı kendisine sorulduğunda Russell[ın vereceği yanıt] tarafından da onaylanmaktadır. Russell soruyu şöyle yanıtlar: "Yeterli delil yok Tanrı[m]" derdim, "Yeterli delil yok!". Bu yanıtın nasıl anlaşılacağı konusunda emin değilim, ancak bana göre, Russell ve diğerleri sadece teistik inanca yönelik delilci itirazı tasvip etmektedirler.

Şimdi, itirazcının bu konudaki iddiası tam olarak nedir? O kanıtsız teistin *akla ve mantığa aykırı* [davrandığını] kabul etmektedir; teisti böyle tanımladığında bu tanımla uyumlu olan şey nedir? Kanıtsız teistin *irrasyonel* olduğunu söylerken kastettiği şey tam ya da yaklaşık olarak nedir? Bu şekildeki bir teistle ilgili olarak gördüğü sorun tam anlamıyla nedir? İtiraz en azından şu iki formda ele alınarak incelenebilir; ve rasyonelliğin üstü örtük olarak birbiri ile ilişkili en azından şu şekilde iki anlamı vardır. İlkine göre, kanıtı olmayan teist bir tür entelektüel ve kognitif *yükümlülük* ihlalinde bulunmaktadır. Toplumun, ya da önermeleri anlayabilen ve belli inançlar üretebilen bir varlık olarak doğasının kendisine yüklediği sorumluluklara aykırı davranmaktadır. Bir kimsenin sahip olduğu inançları delilinin gücüyle orantılaması gerektiği şeklinde bir yükümlülük ya da yükümlülük benzeri bir şey vardır. Şöyle ki, John Locke'a göre rasyonel insanın özelliği, "herhangi bir önermeyi dayandığı delilin ona sağladığı güvenceden (warrant) daha büyük bir güvenle kabul etmemektir", David Hume'a göre ise, "Akıllı insan inancını delile denk tutar."

On dokuzuncu yüzyılda, biz, William James'in "şirin ve afacan çocuk" olarak isimlendirdiği ve bir inancı yeterli kanıtla sahip olmaksızın kabul etmenizin mantığa ve ahlaka aykırı olduğunda, hatta saygısızlık olduğunda ısrar eden W. K. Clifford'a sahibizdir:¹

Bu hususta arkadaşının iyiligini hak eden her kimse kışkırtıcı bir ilginin fanatizmiyle dolu inancının saflığını koruyacaktır

¹ W. K. Clifford, "The Ethics of Belief", *Lectures and Essays*, (London: Macmillan, 1879), s. 183.

ki her hangi bir zamanda geçersiz bir gerekçeye dayanmasın ve temizlenemeyecek bir leke sürülmesin.

Ve ekler:²

Şayet bir inanç yetersiz bir kanıtla kabul edilirse, tatmin duygusu [da] yok olur. Bu, sadece, gerçekte sahip olmadığımız bir güç duygusunu bize vermek suretiyle kendi kendimizi aldatmamız değil, aynı zamanda insanlığa karşı sorumluluğumuzu yerine getirmemiz hususunda da bir ihmalkarlık ve günahkarlıktır.

Sonuç olarak:³

Özetle; bir şeye yetersiz kanıta dayalı olarak inanmak herkes için, her yerde ve her zaman yanlıştır.

(Bu alıntılarda, James'in itibar ettiği Clifford'un ifadelerindeki "yüksek coşkulu anlatımın tonu"nu [tone of robutious pathos] tespit etmek zor değildir.) Bu görüşe göre, kanıtı olmayan teistler –mesela benim azizeleşmiş büyük annem- epistemik yükümlülüklerini hiçe saymış ve bizim ayıplamamızı ve kınamamızı hak etmiştir. Örneğin Mother Teresa Tanrı inancı için hiçbir delile sahip değilse bir tür entelektüel bir ahlaksız –entelektüel yükümlülüklerinin aksine davranan, eleştirilmeyi ve hatta cezâlandırılmayı hak eden birisi- olarak ifşâ edilmektedir.

Şimdi, entelektüel görev ve yükümlülüklerin varlığı düşüncesi zor ancak mantıksızca değildir; ve ben bunun burada bir sorun teşkil ettiğini de düşünmüyorum. Ancak bununla birlikte, zâti bir Tanrı'nın varlığına kanıtsız bir şekilde inanırken, entelektüel yükümlülüklerimin aksine davrandığımı ya da davranmış olabileceğimin ileri sürülmesi daha da mantık dışıdır. Çünkü, ilkin, inançlarım büyük ölçüde benim kontrolüm altında değildir. Mesela, siz bana Mars'ın Venüs'ten küçük olduğuna dair inancımı değiştirmem karşılığında 1.000.000 dolar teklif etseniz, bu parayı alabilmemin hiç bir yolu yoktur. Fakat bunun aynısı Tanrı'ya olan inancım için de geçerlidir: İstesem bile, ilaçların neden olduğu bilinç kaybı gibi olağan dışı uygulamalar dışında, kendimi bu inançtan yoksun bırakmanın yolu yoktur. (Durum ne olursa olsun, *doğrudan* yapabileceğim hiçbir şey yoktur; ancak mesele dinî açıdan ele alınacak olursa, Tanrı inancı

² a.g.m., s.184.

³ a.g.m., s.186.

kabul edildikten sonra uzun vadede belki bir şey olabilir.) İkinci olarak, böyle bir yükümlülük altında olduğumu düşünmem için de hiç bir neden gözükmemektedir. Açıkcası, inandığım *her şey* için bir kanıtı sahip olma mecburiyeti altında değilim; bu mümkün değildir. Fakat o zaman, neden Tanrı inancına sahip olmak için delil mecburiyetimin olduğu varsayalım, ve ancak eğer onun için delil olarak işlev gören başka önermeleri kabul edersem inanabileyim? Bu kesinlikle doğruluğu kendiliğinden belli veya tamamen aşikar bir şey değildir, ve onun için ikna edici bir delilin nasıl bulunacağını görmek de son derece zordur.

Her halükarda, evidentialist itirazcının daha umut verici bir yol izleyebileceğini düşünüyorum. Delilsiz teist bazı epistemik yükümlülüklerinin gereğini yapmadığını değil –belki de her şeye rağmen kendisine yardım edememektedir-, entelektüel açıdan şöyle ya da böyle kusurlu ya da sorunlu olduğunu kabul edebilir. Bir delili olduğu için değil bir mizah kitabında öyle okuduğu için Venüs’ün Merkür’den küçük olduğuna ve mizah kitabında okuduğu her şeyin doğruluğuna inanan, ya da inancını oldukça zayıf bir delil üzerine kuran bir kimseyi varsayınız. Belki böyle bir kimsenin yerine getirmekte başarısız olduğu hiç bir yükümlülük yoktur; ancak yine de zihinsel işleyişi bir şekilde sorun içermektedir. Bir tür hata yapmakta, kusur işlemekte, entelektüel işleyişte bir yanlış yapmaktadır. Belki de o, astigmatlı olan bir kimseye benzetilebilir; ya da oldukça hantal ve hoyrat bir kimse veya da artirizm hastası bir kimse olabilir. Belki de muhtemelen evidentialist itiraz, kanıtsız teistin bazı entelektüel yükümlülüklerini ihlal ettiği şeklinde bir iddia üzerinde değil, ancak teistin, bir tür zihinsel bir kusurdan rahatsız bir kimse olduğu iddiası üzerine kurulabilir. Kanıtsız teistin zihinsel açıdan sorunlu (intellectual gimp) olduğunu söyleyebiliriz.

Alternatif olarak ama benzer bir tarzda, kanıtsız teist bir tür yanlışlama içerisinde, insanlığın büyük bir çoğunluğuna uzun zamandır acı veren ve halen onları etkileyen bir aldanma içerisinde olabilir. Bu nedenle, Freud dinî inancı, “insanlığın en güçlü, en eski, en köklü arzularının gerçekleşmesi, yanılması”⁴ (illusions, fulfillments of the oldest, strongest, and most insistent wishes of mankind) olarak görmüştür. O teistik inancı, arzuyu gerçekleştirme konusu olarak (as a matter of wish-fulfillment) yorumlar. İnsanoğlu, kaderimizi kontrol altında tutan karşı konulmaz ve

⁴ Sigmund Freud, *The Future of an Illusion*, (New York: Norton, 1961) s. 130.

gayr-i şahsî güçlerin olağan dışı görünüşü (spectacle) karşısında dehşete düşmüş ve bu görünüş tarafından özürlü hale getirilmiştir; ancak şahsımız, ihtiyaçlarımızı ve arzularımızı hesaba katmamız, dikkate almamız nedeniyle, onlar, güçte olduğu gibi iyilik ve bilgi konusunda da bizim dünyevî babamızın sınırlarını aşan kozmik uyumun göksel babasını icad etmişlerdir. Din, der Freud, "insanlığın evrensel obsesif nevrozudur" ve, insanlık hayallerini gerçeklikle uyumlu hale getirme konusunda ısrar ederek, hakikatle olduğu gibi karşılaşmayı öğrendiğinde din yok olmaya mahkum olacaktır.

Benzer bir değerlendirme Karl Marx tarafından yapılmaktadır:⁵

Din ... henüz kendisini bulamamış ya da (kendisini ararken) bir kez daha yitirmiş insanın öz bilinci, özduyumudur. Fakat insan soyut bir varlık değildir... İnsan, insanın dünyasıdır, devlettir, toplumdur. Bu devlet, bu toplum, tersine çevrilmiş bir dünya bilinci olan dini yaratırlar, çünkü onların kendileri tersine çevrilmiş bir dünyadır... Din ruhsuz koşulların ruhu olduğu gibi, ezilmiş bir yaratığın iniltisi, kalpsiz dünyanın hissedişidir. O halkın afyonudur.

Halkın sanal mutluluğu olarak din ortadan kaldırılmadığı sürece onlar gerçekten mutlu olamazlar. Halkın, durumuna ilişkin yanılımalardan vazgeçmesini istemek onun yanılısamayı gereksinen koşulları terk etmesini istemektir.

Marx'ın tersyüz edilmiş dünya tarafından *tersine çevrilmiş* dünya bilinci hakkında konuştuğuna dikkat ediniz. Bu, bir şekilde sağlıksızlaştırılmış, sapkınlaştırılmış sosyal düzen tarafından üretilen doğrudan veya haklıdan veya da doğal durumdan dönüştürmedir. Marx ve Freud'un bakış açısına göre teist, bir tür kognitif bozukluğa, bilişsel ve ruhsal rahatsızlığa maruzdur. Bunu şöyle ifade edebiliriz: Teistin inanması, sırf bu yanılısamının gücü, tersine çevrilmiş bu ruhsal durum nedeniyle. O rahatsızdır, sözcüğün etimolojik anlamıyla hastadır. Onun bilişsel donanımının [bilgi üreten yetilerinin] doğru çalışmadığını, gerektiği gibi işlemediğini söyleyebiliriz. Eğer bilişsel donanımı doğru çalışsaydı, gerektiği gibi işlese idi, bu yanılısama illetine maruz kalmazdı. Bunun yerine o, içinde yalnız olduğumuz ve bütün başarı ve konforun bizim tasarımıımız

⁵ K. Marx ve F. Engels, *Collected Works*, vol. 3: *Introduction to a Critique of the Hegelian Philosophy of Right*, Karl Marx, (London: Lawrence&Wishart, 1975)

olmak zorunda olduğu şeklindeki zekice bir kavrayışla [anlayışla] dünya ve içindeki yerimizle yüzleşecektir. Ne gökte dönülecek bir Tanrı vardır ne de ölüm sonrası için herhangi bir umut, sadece yok oluş. (Michael Scriven unutulmaz satırlarından birisinde “Öldüğümüzde çürüyeceğiz.” (When we die, we rot) demektedir.)

Bu durumda, teistin, insanın ruh sağlığına özgü bir tür kapsamlı bir aldanma altında olduğu şeklindeki bilişsel rahatsızlığından ızdırap çektiği düşüncesini kabul etmesi konusunda beklenilenden daha az bir isteklilik göstermesi olasıdır. Bu, en fazla, yeni modalara düşkün ve mümkün olduğunca çağdaş seküleriteyi benimseyen bir ya da iki liberal teoloğun kabul edeceği bir şeydir. Teist, kendisini bilişsel kusurundan rahatsızlık duyan birisi olarak görmez. Doğrusu o, sorunu başkasında görmeye (to see the shoe as on the other foot) eğilimlidir; o bu şekilde, rahatsızlık veren zihinsel sonuçlarıyla doğal olmayan bir durumdan; mutsuzluk ve umutsuzluktan; bir tür bilişsel bozukluktan ve yanılısamalardan muzdarip olan kişi olarak *ateisti* görmeye niyetlidir. O, ateisti, nasıl olursa olsun, dünyada kendisinin ya da başkalarının işlediği günahın kurbanı, mağduru olarak görecektir. İncil’in *Romalılar* bölümüne göre, inançsızlık günahın sonucudur ve “bir haksızlık durumunda gerçeği örtbas etme” çabasında ortaya çıkmaktadır. John Calvin’e göre, Tanrı bizi, bizi çevreleyen dünyada kudretini ve gücünü görecektir doğal bir eğilimle, yatkınlıkla yaratmıştır; “Tanrı fikri” der Calvin, “hepimizin kalbine vurulmuştur.” Ve devam eder:⁶

Gerçekten de, kendisini Tanrı düşüncesinden ve korkusundan kurtarmak için boşa çaba sarfeden bir dinsizin sapkın çabası bile, onun Tanrı fikrine sahip olduğunun yeterli kanıtıdır. Yani Tanrı’nın var olduğu düşüncesi fitri olarak herkeste mevcuttur ve her insanın ruhunun derinliklerinde sabitlenmiş bir düşüncedir... Biz buradan şu sonuca varabiliriz ki, o bize okulda ilk öğretilmesi gereken bir doktrin değil, daha anne karnında iken, bir daha unutmayacağımız şekilde bize verilen, vurulan bir temeldir.

Calvin, dünyada günah olmasaydı, insanoğlunun, diğer insanların, dış dünyanın ve de geçmişin varlığına inandıkları doğallıkta ve [diğerleri ile] eşit düzeyde Tanrı’ya da inanacaklarını söyler. Bu, doğal insânî bir

⁶ John Calvin, *Institutes of the Christian Religion*, Trans. Into Eng. Ford Lewis Battles (Philadelphia: Westminster Pres, 1960), 1. 3 (s. 43-44)

durumdur. Bizim birçoğumuzun Tanrı inancını zor hatta saçma bulmamız doğal olmayan şimdiki günahkâr durumumuz nedeniyledir. Calvin, Tanrı'nın varlığına inanmayan kimsenin durumunu, karısının varlığına inanan, onun, duyguları, düşüncesi ve bilinci olmayan zekice tasarlanmış bir robot olduğunu düşünen kimsenin durumundan, epistemik açıdan daha sorunlu görür. Böylece, inanır Freud ve Marx'ın hastalık olarak gördüğünün gerçek sağlıklılık, sağlıklılık olarak gördüğü şeyin de gerçek hastalık olduğunu iddia ederek, onları[n görüşünü] tersyüz eder.

Buradaki tartışmanın nihâyetinde ontolojik, teolojik ve metafiziksel olduğu yeteri kadar açıktır ve [bu nedenle] biz, epistemolojik rasyonellik tartışmalarının kökenini ontolojik ve nihayetinde dinî içerikli görüyoruz. Neyi rasyonel olarak kabul ettiğiniz, en azından bu problemde tartışıldığı anlamıyla, sizin metafiziksel ve dinsel tutumunuza bağlıdır. Sizin felsefî antropolojinize dayanmaktadır. Sizin insanın ne tür bir varlık olduğu konusundaki görüşleriniz, insanın neye inanmasının rasyonel ya da irrasyonel olacağına ilişkin görüşlerinizi tamamen ya da kısmen belirler; bu düşünce, sizin inanç konusunda neyi doğal, normal ya da sağlıklı kabul ettiğinizi tayin eder. Bu nedenle, buradaki kimin rasyonel ya da irrasyonel olduğu sorunu sadece epistemolojik mülâhazalar dikkate alınarak çözüme kavuşturulamaz; sorun özünde epistemolojik değil, ontolojik ve teolojik bir tartışmadır. İnsanın ne tür bir varlık olduğunu bilmediğimiz ya da bu konuda bir fikir sahibi olmadığımız sürece onun neye inanmasının sağlıklı olduğunu nasıl söyleyebiliriz ki? Eğer insanın Tanrı tarafından kendi sûtretinde ve, bizi çevreleyen dünyada onun işaretlerini görece; yaratıcısına ibadet ve itaat etmeye borçlu olduğunun şuuruna varacak doğal bir eğilimle yaratıldığını düşünüyorsanız, o zaman Tanrı inancını isteğe dayalı hatalı bir düşünmenin ya da bütünüyle kusurlu bir düşünmenin tezahürü olarak görmezsiniz. O halde, bazı yönlerden çok daha önemli olmakla birlikte, o duyu ya da hafızaya [dayalı inançlara] çok daha fazla benzeyen bir şeydir. Diğer taraftan eğer siz insanı kör evrimsel güçlerin bir ürünü olarak düşünürseniz, eğer Tanrı'nın olmadığını ve insanların tanrısız evrenin bir parçası olduğunu varsayarsanız, o zaman Tanrı inancını bir çeşit beyin sulanmasından doğan (to a sort of softening brain) bir rahatsızlık veya beynin işlevlerini yerine getirememesi olarak gören bir görüşü kabul etmeye meyilli olacaksınızdır.

Öyleyse, kimin sağlıklı kimin sağlıklısız olduğu şeklindeki tartışma teolojik ve ontolojik bir arkaplana sahiptir, ve tartışma nihayetinde ancak

bu düzlemde bir çözüme kavuşturulabilir. Ve ben bu noktada, sorunun teistik bakış açısından ele alınması gerektiği şeklinde bir değerlendirmede bulunmak istiyorum. İfade ettiğim gibi, bir tür disfonksiyon, bilgi üreten yetilerin, bilişsel donanımın doğru işlememesi, işlev görmesi gerektiği gibi çalışmaması hakkında teist ile ateist benzer tarzda konuşmaktadırlar. Fakat biz bu durumu nasıl anlamalıyız? Bir şeyin doğru işlemesi/çalışması ne demektir? *Doğru işlevsellik* (proper functioning) düşüncesi hakkında köklü bir problematik durum yok mudur? Benim bilişsel yetilerimin doğru çalışması ile kastedilen nedir? Doğal bir organizma için, örneğin bir ağaç için doğru çalışıyor olmak, doğru işlev görüyor olmak ne demektir? *Doğru işlemek* bizim amaç ve isteklerimizle ilişkili değil midir? Bir inek süt verdiğinde doğru işliyor; bir bahçe büyümemizi sağlayan bitki türlerini bol ve bereketli üretiyorsa çalışması gerektiği gibidir. Öyle ki, doğru işlevselliği oluşturan şeyin bizim amaç ve ihtiyaçlarımıza dayandığı [düşüncesi] açıkça doğru görünmektedir. Doğa kendi kuralları ile işlediği sürece, yiyeceği küçük bir balığı yakalamak için mutlu, mükemmel ve düzgün bir şekilde yüzen bir balık bir mısır öbeği içerisinde işlevsiz kalmıyor mudur? O halde, bizim bilişsel yetilerimizle ilgili “doğru işlevsellik” hakkında konuşurken kastedilen şey ne olabilir? Bir toprak parçası, bir eko-sistem, bir organizma ya da organizmanın bir parçası sadece *bizim* doğaya yüklediğimiz –yani bizim amaç ve isteklerimizle uyumlu- bir tarzda çalıştıklarında “doğru işlev görmüş” olurlar.

Teistik bakış açısından hareketle, doğru işlevselliğin bizle ve bizim bilişsel donanımımızla ilişkilendirildiğinde, bir boeing 727'nin doğru işlevselliğinden daha karmaşık olmadığını söyleyebiliriz. Bizim ürettiğimiz bir şey, -elektirikli ısıtıcı, halat, doğrusal hızlandırıcı- ancak tasarlandığı amaç doğrultusunda işlev gördüğünde, işlevini icra etmiş olur. Benim otomobilim çalışmak üzere tasarlandığı tarzda çalıştığında doğru işlev görmektedir. Buzdolabım soğuttuğunda, soğutma işlemini tasarlandığı şekilde gerçekleştirdiğinde doğru çalışıyor demektir. Bunun [bu yaklaşımın] doğru işlevselliğin özünü oluşturduğunu düşünüyorum. Fakat teizme göre de insanoğlu aynı halatlar, doğrusal hızlandırıcılar gibi, tasarlanmıştır; o Tanrı tarafından tasarlanmış ve yaratılmıştır. Bu nedenle o, şu sorular setiyle ilgili sade ve basit yanıtlara sahiptir: Doğru işlevsellik nedir? Benim bilişsel yetilerimin doğru çalışması ne demektir? Bilişsel yanlı işlev nedir? Doğal işleyiş nedir? Benim bilişsel yetilerim Tanrı'nın onları tasarladığı doğrultuda işlev gördüklerinde doğal çalışıyorlardır.

Diğer taraftan, ateolojik evidentialist itirazcı delili olmayan teistin irrasyonel olduğunu iddia eder ve irrasyoneliteni yanlış işleyiş ve rahatsızlık ile ilişkilendirerek yorumlamaya devam ederse, bu durumda o, bu yorumunun izahını bize sunmakla yükümlüdür. Niçin o, teistin bir şekilde yanlış bir [zihinsel] işleyişe, en azından hayatın bu alanında yanlış bir işleyişe sahip olduğunu düşünmektedir? Daha da önemlisi, o yanlış işleyiş nasıl anlamaktadır? Yanlış işleyiş ve onun zıddını nasıl algılamaktadır? Bir organizmanın doğru işlevselliği ya da bazı organik sistemlerin veya da organizmanın işleyen bir parçasının doğru işlevselliği düşüncesini nasıl izah etmektedir? Onun bu meseleye yüklediği anlam nedir? Muhtemelen o, doğru işlevselliği benim bilişsel donanımın tasarlandığı şekilde işlemesi olarak yorumlamayacaktır; o halde bunu [doğru işlevselliği] nasıl izah edecektir.

Akla iki olasılık gelmektedir. İlk olarak, o, doğru işlevselliği *bizim amaçlarımızı gerçekleştirmemize yardım eder bir tarzda işlev görmek* olarak düşünebilir. Bu yaklaşıma göre o, biyolojik yapılarımızın, istediğimiz tarzda, [yani] olmasını istediğimiz şeylerin gerçekleşmesini mümkün kılacak tarzda davrandıklarında doğru işlediğini, sağlıklı olduğunu düşündüğümüzü söyleyebilir. Fakat mevcut kontekste bu yaklaşımı kabul etmek umut verici bir yol değildir; çünkü, muhtemelen ateolojik *itirazcı* bilişsel yapılarımızın bizde Tanrı inancını üretmeyecek şekilde işlev gördüğü düşüncesini doğru kabul ederken, teist, doğal olarak haklıdır ki, aynı şeyi söylemeyecektir. Ateolojik evidentialistin bu şekilde ileri sürdüğü itiraz, ateoloğun onayladığı, bir delil olmaksızın insanların Tanrı'ya inanmayacakları şeklindeki öneriden biraz daha fazla bir şeydir. Genellikle felsefi kontekste anlamlandırılan böylesi düşünceler, kısmen kişinin özyaşamı ile ilgili olabilir. İkinci olasılık: Doğru işlevsellik ve bağlantılı düşünceler, bireysel ya da türsel düzeyde hayatta kalmaya olanak sağlama bağlamında izah edilmelidir. Burada bu konuda daha fazlasını söylemek için vaktimiz yok; ancak en azından ve doğrudan aşikar olan şey, ateolojik itirazcının gerçekten de ateizm ya da agnostisizme kıyasla Tanrı inancının bireysel ya da türsel düzeyde hayatımızı devam ettirmemize olanak sunmasının daha az olası olduğunun delilini bize sunmakla yükümlü olduğudur. Fakat böylesi bir delil nasıl işletilebilir? Açıkcası, savı

kanıtsama hatası* (question begging) içermeyen türde bir argüman bulmaya yönelik çabalar sonuçsuz kalmaya mahkumdur. Çünkü, eğer teizm - örneğin Hıristiyan teizmi- doğru ise, genel kabul görmüş bir ateizmin, türümüzün hayatta kalmasına örneğin yaygın kabul gören teizmden daha fazla katkıda bulunacağı düşüncesinin bütünüyle makuliyet dışı olduğu görünmektedir.

Sonuç olarak, rasyonellik ve irrasyonellik gibi mefhumları anlamının doğal yolu, ilgili bilişsel donanımın doğru işlemesi bağlamında ele alınmasıdır. Bu bakış açısından görülen şey, diğer önermelerin delilsel desteği olmaksızın Tanrı inancının rasyonel olup olmayacağı sorununun gerçekten de metafiziksel ve teolojik bir tartışma olduğudur. Teist bizim bilişsel donanımımızın doğru işlevselliği düşüncesi hakkında basit bir açıklamaya sahiptir: Bizim bilişsel donanımımız Tanrı'nın onu işlev görmek üzere tasarladığı şekilde işlediğinde işlevini doğru görmüş olmaktadır. Bununla birlikte, evidentialist ateist itirazcı kendi yorumunun [doğru işlevselliği nasıl anladığının] izahını bize sunmakla yükümlüdür. O, kanıtsız teistin bir tür bilişsel sorun yaşadığını ileri sürmekle ne kastetmektedir? O bilişsel açıdan yanlış işleyiş nosyonunu nasıl anlamaktadır?

* Savı kanıtsama (Latince *petito principii*, Arapçası *Müsadere ala'l Matlup*) bir akıl yürütmede sonucun, kendisini kanıtlamak için ileri sürülen öncüllerde üstü örtük bir biçimde kabul edilmiş olmasından kaynaklanan informal bir mantık hatasıdır, yani varsayılan iddiayı ispatlanmış gibi kabul ederek çıkarımlarda bulunmaktır. Bkz. Boruch A. Brody, "Logical Terms", *The Encyclopedia of Philosophy*, ed. Paul Edwards, vol. V, New York, 1967, s. 64, İbrahim Emiroğlu, *Mantık Yanlışları*, İstanbul, 1993, s. 154. [Çev.]

